

атлас – від створення до інтерпретації. Львів, 2006. С. 205–243.

10. Хомчак Л. Назви обрядів надсянського дошлюбного циклу. *Діалектологічні студії 10. Традиції і новаторство*. Львів, 2015. С. 284–303.

ДЖЕРЕЛА

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. В 7-ми т. Київ, 1982–2008. Т. 1–5.

Жайворонок – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.

Магрицька – Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнословобанських говірок. Луганськ, 2003. 172 с.

СУМ – Словник української мови. Київ, 1970 – 1980. Т. 1 – 11.

Тищенко – Тищенко Т. М. Східноподільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи. Умань, 2013. 393 с.

Анастасія Стеценко (м. Вінниця)

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Павликівська Н. М.

УРБАНОНІМІЯ МІСТА ВІННИЦЯ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Метою статті є дослідити особливості формування урбанонімів міста Вінниці та проаналізувати їх семантико-мотиваційний аспект.

Топоніми – власні імена географічних об'єктів – виконують різні функції (номінативну, розрізнявальну, соціокультурну та ін.), але найважливіша з них – адресно-ідентифікаційна. Вона потрібна людському суспільству для того, щоб відрізнити один об'єкт від іншого, точно вказуючи його місцезнаходження. Крім цього, кожен топонім несе й іншу інформацію – лінгвістичну, історичну, географічну, соціальну та ін. На питання про те, які з топонімів є найбільш

функціонально навантаженими, ймовірно, не можна дати однозначної відповіді.

Інтерес вчених до внутрішньоміських назв виник на хвилі підйому топонімічних досліджень 60-х рр. XX, присвячених вивченню не тільки найменувань загальновідомих географічних об'єктів, а й мікротопонімів невеликих регіонів: назв природного та штучного рельєфу місцевості, частин населених місць (кварталів, площ, ринків, вулиць, перехресть, окремих будинків, мостів тощо) [Гріччина 2017: 10].

Назви об'єктів міста вивчені з погляду їхньої семантики, функціонування в контексті історичного розвитку міста.

Описані процеси ономастичної деривації, ононімізації, трансонімізації та апелятивізації в українській урбанонімії [Борисенко 2001: 5].

Українська урбанонімія знаходиться в центрі уваги вчених, які ведуть міждисциплінарні дослідження: студії про антропологічні аспекти урбанізації; про стародавнє населення міст і селищ за даними антропології та ономастики ; про значення міста в інтеграції побутової культури, тощо.

Найменування природно виниклих і споруджених руками людини внутрішньоміських топографічних об'єктів (вулиць, площ, будівель, кварталів, районів тощо) прийнято називати урбонімами (від лат. *urbs* 'місто' і грецьк. *οπουα* 'ім'я') або урбанонімами (від лат. *urbanus* 'міський'). Безперечно, що, будучи географічними найменуваннями, ця група імен входить до системи топонімії загалом.

Неоднозначне тлумачення в топоніміці отримав обсяг терміна урбанонім. До суперечливих питань визначення терміна відноситься плутанина з позначеннями внутрішньоміських об'єктів, що належать різним дослідникам. У синонімічному ряді виявляються такі терміни, як топонім, мікротопонім, міський топонім, урбанонім, міські географічні назви, видові визначення: назви вулиць, площ, кварталів тощо [Гріччина 2017: 10].

Польове моделювання такого топонімічного розряду як урбанонімія видається нам ефективним і в той же час нерозробленим достатньою мірою за способом його пізнання.

Одні дослідники згадують урбанонімію як компонент при структуруванні більш об'ємних семантичних полів, наприклад, структурно – функціональному описі всього ономастичного простору української мови, не зупиняючись на описі структури її як окремого лексичного угруповання. В інших роботах внутрішньоміські назви об'єднуються в групи, що є ні чим іншим, як сукупностями «матеріальних або ідеальних денотатів (або референтів), що позначаються словесними знаками».

У безлічі робіт, присвячених питанням розвитку урбанонімії, найчастіше основна увага приділяється вивченню назв традиційних внутрішньоміських об'єктів – вулиць, бульварів, провулків, площадів, шосе та проспектів, у той час як інші типи урбанонімів (міські хороніми: городища, урочища, окраїни, подоли, посади, луки, сторони, села, садиби, селища, слободи, табори, квартали, пустки, місця; фортеці, вежі) не описані належним чином.

За наявності великої кількості досліджень, що стосуються розвитку української урбаномії [Афанасьєв 2006; Василюк 2000], проблема генези та розвитку апелятивно-онімічних комплексів як топонімічної складової мовної картини міста залишилася незачепленою і тому становить великий інтерес для детального дослідження.

Специфіка географічних назв полягає насамперед у тому, що ім'я, яке формується під впливом соціальних та історичних факторів розвитку суспільства, має одночасно визначати та називати об'єкт. Таким чином, топонім ніби здійснює зв'язок «людина – об'єкт». Основним поняттям теоретичної топонімики є соціально-історична сутність імені, антропологічна спрямованість, які дають змогу аналізувати як топонімію однієї системи, і різних систем.

Усю сукупність назв вулиць, провулків, площ, проїздів прийнято позначати як «міську топонімію чи урбанонімію, а будь-яку окрему назву внутрішньоміського об'єкта – як міський топонім чи урбанонім». Але незалежно від вибору конкретного терміна велику значущість для дослідника представляють самі номінації, дослідження їхньої етимології

та семіотичного ареалу породження та побутування кожної конкретної назви, а також взаємодії номінацій у просторі міста, розглянутого у синхронному та діахронному аспектах.

Варто зазначити, що урбанонімія – це найбільш рухливий та змінний пласт топонімічної лексики, що є дзеркалом національної культури, що містить інформацію про традиції та підвалини, що характеризують ту чи ту мовну спільноту. У семантиці урбанонімів відображені ціннісні культурні уявлення етносоціумів, історична зміна культурних та ціннісних стереотипів суспільства.

У дослідженнях вінницької урбанонімії ми спираємося на зазначену семантичну класифікацію Т.Гурей та додаємо класифікацію за ознакою експресивності: офіційні та неофіційні урбаноніми.

Найбільшим класом за твірною семантичною основою є відантронімічні урбаноніми, що включають похідні від вантропонімів, патронімів і т.ін. Наприклад: *Лесі України вулиця, вулиця Серафимовича, вулиця Ціолковського, вулиця Івана-Павла II, вулиця Івасюка, провулок Братів Котенків, вулиця Юрія Ілєнка, вулиця Олексія Зінов'єва, Андріївський провулок, Миколаївська вулиця* та ін.

Відтопонімічні урбаноніми, що включають до себе похідні назви від інших топонімів. Як-от: *Варшавська вулиця, Уманська вулиця, Гданський проїзд, Брацлавська вулиця, Дніпровська вулиця, Запорізька вулиця, Європейська площа;*

Відапелятивні урбаноніми, які мають різну мотиваційну основу, як наприклад, вулиці: *Лірницька, Козацька, Волонтерська, Волошкова, Врожайна, Дружби; проїзд Газовиків, Гідротехнічний провулок, Медичний провулок, Медова вулиця* і т.д.

Проте здається цікавим окрім офіційних урбанонімів, які зафіксовані у документах, картах, довідниках, існують і неофіційні назви міських об'єктів у розмовній мові міста. Неофіційним урбанонімам властиві такі ознаки:

- 1) високий ступінь змінності;
- 2) переважно низький ступінь популярності;

- 3) семантична мотивованість більшості урбанонімів;
- 4) переважання штучної номінації над природною.

Поява народних найменувань у мові міста обумовлена низкою причин, а саме:

1. Через відторгнення громіздких офіційних назв у городян з'являється бажання спростити їх, зробити зручними для застосування.

2. Виникає потреба розрізняти об'єкти з однаковими функціями.

3. Можна відзначити і прагнення емоційності, оціночності.

Такими назвами в урбанонімії Вінниці можна визнати назви, які зроблені на підставі метафоричного або метонімічного переносів. Розглянемо деякі з них:

Париж – площа Театральна. Розташування площі біля осередків культури та серед чудових старовинних будівель і дало порівняння зі столицею Франції. Назва виникла у 60-тих роках минулого сторіччя.

Слобідка – мікрорайон на Старому Місті. Назва залишилася як згадка про село з такою назвою, яке існувало тут з XVII ст.

Слов'янка – цей район у Вінниці з'явився на противагу Єрусалимці: якщо на Єрусалимці в основному жили євреї то на Слов'янці - винятково православні. Ще одна версія - назва - згадка про відомий сорт яблуні Слов'янка, який був поширений у садах мешканців цього району.

Куба. Назва віддзеркалює період післявоєнної забудови цієї місцевості на тлі тогочасних світових подій. Поява перших житлових будинків цього масиву збігається з часом Карибської кризи, пов'язаної зі збройним повстанням на Кубі у 1961 році. Вільні від забудови площі масиву нагадували за своїми обрисами (ліс, заболочене верхів'я р. Дьогтянчик, кладовище) острів-оазис у суцільно освоєному просторі, як і Куба.

Корея. Є декілька версій появи назви цього масиву. Ще в XIX ст. граф Грохольський, тодішній господар цих маєтків, віддав ці землі в оренду якомусь корейцеві. Цей мікрорайон почали заселяти після Другої світової війни. За тодішніми

мірками масив знаходився досить далеко від центру міста як справжня Корея від Києва. Тут надавалися ділянки для забудови колишнім льотчикам, які повернулися із війни у Кореї.

Можайка. Назва пов'язана з найбільшою вулицею цього масиву – ім.Олександра Можайського, піонера авіації.

Поділля. Житловий район, закладений у 2003 році. Назва мікрорайону вказує на розташування Вінниці у Подільському історико-географічному регіоні України.

Центр. Центральна вулиця, яка зараз має назву Соборна, свого часу мала назви: *Летичівська, Літинська, Довга, Капуцинська, Поштовий проспект*. У 1912 році центральна вулиця Вінниці стала *Романовським проспектом*. З 1920-го – *вулиця Леніна*. У роки окупації – *Український проспект*. Потім знову – *Леніна*. І врешті – *Соборна*, з початку 1990-х років. Зміст сьогоденньої назви подвійний: означає як соборність України, так і розташування на ній соборів.

У підсумку варто зазначити, що сьогодні у Вінниці, як і в Україні в цілому, розвиток мовного планування та урбанонімічна номінація здійснюються в рамках складного соціального контексту. Надзвичайно значущими для цього контексту є такі елементи суспільної ідеології, як розвиток та зростання соціальної самосвідомості, традиціоналізм, демократизм, інтернаціоналізм, раціоналізм.

У цілому, нині урбанонімічна система Вінниці розвивається, відповідаючи вимогам сьогодення, які включають насамперед дбайливе ставлення до назв вулиць як до культурної спадщини, ретельну фіксацію та раціональне ставлення до систем найменувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Українська ономастика: робоча навч. програма для студ. спец. «Українська мова та література» Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 100 с.
2. Афанасьєв О. Є. Географічне дослідження топонімічної системи України : автореф. дис. ... канд. геогр.

наук: 11.00.11. Дніпропетровський національний ун-т., 2006. 22 с.

3. Богуцький В. М. Урбанонімія в національно-культурному аспекті *Лінгвістичні дослідження*. 2013. Вип. 35. С. 11–15.

4. Бондаренко Г. В., Кихтюк В. В. Історична топоніміка: навч. посіб. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 162 с.

5. Борисенко М. Топоніміка України 1920–1930-х років (історичний аналіз) *Етнічна історія народів Європи*. 2001. Вип. 8. С. 21–25.

6. Борисова Т. С. Семантична специфіка англійських урбанонімів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. Вип. 1. С. 79–82.

7. Бучко Г. Є. Історична та сучасна українська . Чернівці : Букрек, 2013. 455 с.

8. Василюк Л.Л. Фізико-географічна зумовленість топонімії Волинської області : автореф. дис. ... канд. географ. наук: 11.00.01. Київ, 2000. 17 с.

9. Галай О. Джерела і способи творення урбанонімів. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2009. Вип. 13. С. 33–37.

10. Гнатюк О. Урбаноніми міст України як маркер територіальної ідентичності населення. *Часопис соціально-економічної географії*. 2013. Вип. 15. С. 144-147.

11. Горобець А. Топоніми світу. Матеріали до уроків. Хороніми. Ороніми. Гідроніми. Літоніми. Пелагоніми. Ліммоніми. Гелонім. Харків : ВГ «Основа», 2019. 56 с.

12. Гріччина А. В. Урбаноніміка як галузь сучасних топонімічних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 45. С. 3–8.

13. Гулей Т. В. Урбаноніми в лексичній системі англійської мови (на прикладах назв вулиць Лондона). *Нова філологія*. 2010. № 37. С. 153–158.